

پول به عنوان یک سند حقوقی: تورم به عنوان یک پدیده ی حقوقی

نورالله صالحی

گروه اقتصاد، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران.

چکیده

اشکال علمی، نظام اقتصاد سرمایه داری این است که پول را به عنوان یک موضوع اقتصادی و نیز پدیده ی اقتصادی تلقی می نماید. در صورتی که پول یک موضوع اقتصادی، لکن پدیده ی (مفهوم) حقوقی است. به طوری که در نظام اقتصاد سرمایه داری بین عمل قرض در اقتصاد و عمل بازار تفاوتی در نظر گرفته نشده است. در اقتصاد هدف قرض رفع نیاز (فقط و فقط ارزش مصرفی) می باشد بدون این که هدف سود در کار باشد. قرض به نوعی، وسیله تعاون اجتماعی است. به همین خاطر در این عمل هیچ ریسکی وجود ندارد در نتیجه هیچ بازدهی هم برای آن قابل تصور نیست. همچنین ارزش مصرفی بودن، ریسک را به همراه ندارد. فقط ریسک عدم برگشت وجود دارد که آن هم از طریق ضمان حل می شود. در صورتی که در عمل بازار که قرار است به سرمایه گذاری تبدیل شود و بازدهی کسب شود این عمل همراه با ریسک است در نتیجه می توان بازدهی برای آن در نظر گرفت (بازار سرمایه). در علم اقتصاد می توان برای کالاها بازار تعریف نمود. (عرضه، تقاضا و قیمت). اما برای پول نمی توان بازار تعریف نمود. بلکه لازم است عمل استقراض تعریف نمود. با توجه به این که پول در علم اقتصاد یک پدیده ی حقوقی است لازم است برای پول حقوق مالکیت تعریف نمود. البته حقوق مالکیت پول همان سیاست حفظ ارزش پول است. حال می توان با توجه به حقوقی بودن پول، حقوق مالکیت پول را به صورت زیر تعریف نمود: به عبارتی تامین مالی پول از نظام بازار (نظام جذب سپرده) به نظام تعاون تغییر پیدا می نماید. البته عمل تامین پول از منبع عمومی از پول به صورت عقد قرض الحسنه می باشد (حذف نظام بهره). به صورت کلی با جود پول در فرایند مبادله در علم اقتصاد با سه نوع حقوق مالکیت روبرو می شویم: ۱- مالکیت عاملین اقتصادی نسبت به پول ۲- مالکیت پول نسبت به کالاها و خدمات (حفظ ارزش پول: ذخیره ارزش بودن پول) ۳- حقوق مالکیت منبع عمومی از پول (عقد قرض الحسنه ی پول و بازگرداندن پول). در صورتی که یکی از این سه نوع حقوق مالکیت رعایت نشود مواجه با پدیده ی تورم خواهیم شد. یعنی تورم پدیده ی حقوقی است. در نتیجه با این دیدگاه می توان گفت که مالکیت بانک خصوصی نیست، نیز مالکیت بانک دولتی نیست. مالکیت بانک عمومی است. یعنی مالکیت تمام نسل ها. در نتیجه تعریف صنعت بانکداری در علم اقتصاد خطاست. یعنی بانک بنگاه اقتصادی نیست. بانک یک نهاد حقوقی است که مالکیت آن متعلق به تمام نسل هاست. زیرا مالکیت منبع عمومی از پول متعلق به تمام نسل هاست. به عبارتی به طور دقیق می توان گفت که پول یک سند حقوقی است. به طوری که لازم و واجب است برای آن حقوق مالکیت تعریف نمود.

ارزش، بانک، پول، تشکیل منبع عمومی از پول، حقوق مالکیت، عقد قرض الحسنه و مالکیت

واژگان کلیدی:

Money as a legal document: Inflation as a legal phenomenon

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC,SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

Year 2025, Sixth year ,Issue 23

Pages 1-14

Noorollah Salehi

Department of Economics, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran.

The problem of the capitalist economic system is that it considers money as an economic phenomenon. While money is an economic subject, it is a legal phenomenon. In other words, there is no difference between the act of borrowing in the economy and the act of the market. In the economy, the purpose of borrowing is to meet needs (only use value) without the purpose of profit. Therefore, borrowing is a means of social cooperation. Therefore, there is no risk in this act, and as a result, it is conceivable for it. Also, being a use value does not entail risk. There is only the risk of non-return, which is also resolved through a guarantee. Whereas in the market act, which is supposed to be converted into investment and yield is obtained, this act is accompanied by risk, and as a result, a return can be considered for it (capital market). In economics, a market can be defined for goods. (Supply, demand, and price). However, a market cannot be defined for money. Rather, it is necessary to define the act of borrowing. Given that money is a legal phenomenon in economics, it is necessary to define property rights for money. Of course, the property rights for money are the same as the policy of preserving the value of money. Now, considering the legality of money, we can define the property rights for money as follows: In other words, the financing of money changes from the market system (deposit attraction system) to the cooperative system. Of course, the act of providing money from a public source of money is in the form of a good loan contract (eliminating the interest system). In general, with the existence of money in the exchange process in economics, we encounter three types of property rights: 1- Ownership of economic agents over money 2- Ownership of money over goods and services (preserving the value of money: storing the value of money) 3- Ownership rights of the public source of money (good loan contract of money and returning the money). If one of these three types of property rights is not observed, we will face the phenomenon of inflation. That is, inflation is a legal phenomenon. As a result, with this perspective, we can say that bank ownership is not private, nor is it state bank ownership. Bank ownership is public. That is, ownership of all generations. As a result, the definition of the banking industry in economics is wrong. That is, a bank is not an economic enterprise. A bank is a legal entity whose ownership belongs to all generations. Because the ownership of the public source of money belongs to all generations. In other words, it can be said precisely that money is a legal document. So that it is necessary and obligatory to define property rights for it.

Keywords: Value, bank, money, formation of a public source of money, property rights, loan agreement and ownership

مقدمه

مفهوم حق از مهم ترین مسائل حوزه اخلاق، حقوق و سیاست است. در این زمینه، مباحث مختلفی از جمله معنا و ماهیت حق، انواع حق، منشأ حق و غیره مطرح می شود. در این میان، بحث از معنای حق، به خصوص در نگاه اندیشمندان اسلامی، و به طور اخص در حوزه های فقهی، حقوقی، اجتماعی و سیاسی، یکی از مباحث مهم است. تبیین دقیق معنای حق در نگاه اندیشمندان حوزه های مختلف دانش های اسلامی، به خصوص در دانش های حقوق و سیاست، زمینه مناسبی را برای طرح درست و عالمانه مباحث مهم نظام های سیاسی و حقوقی فراهم می آورد. واژه حق در گفتمان حق به معنای شایستگی داشتن موجودی بر چیزی است. براساس این تعریف، هر موجودی در جهان می تواند صاحب حق باشد؛ زیرا حق به معنای شایستگی برای رسیدن به غایات است. غایت موجودات مختار همان هدف حکیمانه ای است که آن موجود افعال خود را برای رسیدن به آن انجام می دهد. غایت موجودات مجبور مقصد حرکت طبیعی آنهاست.

چون همه موجودات غایات معین و حکیمانه ای دارند، شایستگی دارند؛ یعنی حق دارند افعال خود را برای رسیدن به آن غایات انجام دهند؛ بنابراین، همه موجودات صاحب حق رسیدن به غایت مطلوب هستند؛ خواه صاحب حق مجرد باشد یا مادی، زنده باشد یا بیجان، مختار باشد یا مجبور، وجودش حقیقی باشد یا مثل اصناف، گروه های اجتماعی و جوامع بشری، وجودش اعتباری باشد. چنانکه برترین موجود در جهان یعنی خدا، می تواند حق داشته باشد، پست ترین موجود نیز می تواند شایسته رسیدن

به غایت مطلوب باشد. چنان که موجود کاملاً مختار را می توان صاحب حق دانست، موجودات مجبور نیز می توانند صاحب حق باشند.

آیت الله جوادی آملی معتقد است همه موجودات حق دارند: «از منظر تعالیم آسمانی (اسلام)، نه تنها انسان، بلکه هر موجودی به هر میزان حیطة وجودی خود دارای حق است». وی معتقد است چون هویت وجودی صاحبان حق مختلف است، حقه ای آنها نیز با یکدیگر یکسان نیستند. وی در یکی از فرازهای کتاب حق و تکلیف در اسلام می گوید:

«حق هر موجودی متناسب با هویت آن موجود است. اگر برای جمادات و طبیعت بیجان حق قائل باشیم، مراد حقی است که همسنگ ماهیت آن است و اگر برای حیوانات حقوقی را لحاظ میکنیم، مقصود اموری است که با هویت حیوانی تناسب دارد و هرگاه از حق انسانی سخن به میان می آید، مقصود حقوق متناسب با هویت او و اگر از حق الهی صحبت می کنیم، متناسب با هویت قدسی اوست. بدون تردید حق جماد با حق حیوان متفاوت است و حق حیوان و جماد با حق انسان فرق دارد و همه حقوق مزبور از حقوق خداوند متمایز است؛ چون ذات و هویت این موجودات باهم تفاوت دارد.»

همه مفاهیم کلی که در دانش های علوم اجتماعی، حقوق، سیاست، جامعه شناسی، علوم تربیتی و ... (به کار می روند، از مفاهیم فلسفی اند؛ یعنی هم واقعیتی خارج از ذهن دارند و هم آنها را از مقایسه می فهمیم. این مفاهیم همگی اعتباریاند؛ یعنی ماهیت حقیقی ندارند.

شایسته رسیدن به آن غایت است، صاحب حق میگوید و آن غایت مطلوب را موضوع حق می نامد.

به این مثال دقت کنید. غایت مطلوب درخت آن است که میوه های مناسب تولید کند. آن درخت در حرکت جوهری به سوی آن غایت مطلوب، یعنی مقصد حرکت طبیعی اش، پیش میرود تا به آن مقصد برسد. ذهن ما با سنجیدن آن درخت و غایت مطلوبش، یعنی باردهی، مفهوم حق داشتن را می سازد، آن را به درخت نسبت می دهد و می گوید درخت حق میوه دهی دارد. در این فرآیند، درخت صاحب حق است و میوه دار شدن، موضوع حق. از رابطه صاحب حق و موضوع آن، مفهوم حق داشتن به دست می آید. بنابراین عناوین حق، صاحب حق و موضوع حق در فرآیند مقایسه به دست می آیند و بر حقایق خارج از ذهن اطلاق می شوند(طالبی ۹۴).

غایت مطلوب پول در علم اقتصاد مبادله است. یعنی پول برای این ابداع شده است که سازو کار مبادله (قیمت) در اقتصاد همیشه برقرار باشد. هر عمل و موضوعی که پول را از غایتش که همان مبادله است دور نماید خلاف حق پول است. در ادبیات علم اقتصاد متعارف برای انسان ها حقوق مالکیت تعریف شده است. اما برای پول حقوق مالکیت تعریف نشده است. زیرا هنوز در علم اقتصاد به این نکته توجه نشده است که پول مالکیت عمومی(نسبت به کالاها) دارد. در نتیجه لازم است برای پول حقوق مالکیت تعریف نمود. نتیجه ی این تعریف حذف هزینه مبادله از علم اقتصاد است.

موضوعاتی که در این تحقیق تبیین می شود به شرح زیر است:

مفهوم حق نیز در گفتمان حقوق، از این قاعده مستثنا نیست. این مفهوم چه به صورت مصدری و چه در سیاق اسم مصدری، مفهومی فلسفی و اعتباری است.

آیت الله جوادی آملی معتقدند همه موجودات حقی مخصوص خود دارند؛ زیرا هر یک هویت ویژه ای دارند. هویت خاص هر موجود را باتوجه به اهداف وجودی اش می توان شناسایی کرد. این هویت خاص تکوینی، یعنی عینی و غیر قراردادی است؛ بنابراین حق تکوینی هر موجود نیز که از هویت خاص آن موجود شناخته می شود، حقیقی و غیر قراردادی است.

حقوق تکوینی هیچ موجودی از جمله حقوق انسان، امری قراردادی نیست، بلکه با حقایق عینی مرتبط است. انسان براساس آن چه که هست، حقوقی پیدا می کند و حقوق انسان مطابق "بود" اوست و لازم تعیین حق برای هر موجودی هستی شناسی اوست.

در نظام فکری آیت الله جوادی آملی چون همه موجودات وجود دارند، حق نیز دارند؛ پس عنصر مقوم هر حق، وجود صاحب حق است. نحوه وجود و رتبه وجودی هر موجود باتوجه به کمالات وجودی آن موجود تعیین می شود. هدف از وجود هر موجود، در تعیین کمالات وجودی هر موجود نقش مستقیم دارد؛ بنابراین، برای شناسایی هویت هر موجود باید افزون بر شناخت کمالات وجودی آن، غایت مطلوب آن موجود را نیز شناخت.

عقل انسان در فرآیند مقایسه هر موجود و غایت وجودی اش، به آن موجود غایتمند که تکوینی (غیراختیاری) یا تشریعی (اختیاری) در مسیر وصول به آن غایت مطلوب قرار دارد و

را تحلیل و عوامل مؤثر بر آن را بررسی می‌کند. این همان تقاضای نگهداری پول به انگیزه معاملاتی در نظریه پولی کینز است. از نگاه مکتب کمبریج نیز نقش ذخیره ارزش بودن پول، نقش تبعی است و نقش اصلی پول واسطه در مبادله بودن است.

کینز همچون مکتب کمبریج توجه خود را به صورت ذخیره ارزش معطوف کرد و نظریه خود را بر تقاضای نگهداری پول با سه انگیزه معاملاتی، احتیاطی و سفته بازی پایه گذاشت. در تقاضای پول با انگیزه سفته‌بازی، کینز این اندیشه را مطرح کرد که در برخی حالات مردم ترجیح می‌دهند ثروت خود را به شکل پول نگهداری کنند و آن وقتی است که انتظار داشته باشند قیمت‌ها و نرخ بهره در آینده کاهش یابد. در این صورت، پول، کارکرد ذخیره ارزش را به صورتی مستقل از کارکرد واسطه معامله بودن خواهد داشت و پول، دارایی بی‌بازده می‌شود.

اقتصاددانان مسلمان اغلب با نگرش کینزی تقاضای پول در اقتصاد اسلامی را مطالعه کرده‌اند؛ یعنی تقاضای پول را از جهت انگیزه‌های آن تقسیم کرده و به تحلیل هر قسم پرداخته‌اند؛ از این رو، خود به خود این پرسش مطرح شده که آیا در اقتصاد اسلامی با فرض حرمت بهره، تقاضای پول به انگیزه سفته‌بازی وجود دارد. به عبارت دیگر، آیا پول می‌تواند در اقتصاد اسلامی به مفهومی که کینز می‌گوید ذخیره ارزش باشد؟

پاسخ به این پرسش نه فقط در تحلیل تقاضای پول در اقتصاد اسلامی، بلکه در تحلیل کل اقتصاد اثر مهمی دارد. پاسخ مثبت به این پرسش به مفهوم آن است که بخش پولی اقتصاد اسلامی به صورتی مستقل از بخش واقعی اقتصاد بر متغیرهای اقتصادی مؤثر است و باید جداگانه مطالعه شود. در این صورت

۱- پول به عنوان پدیده‌ی (مفهوم) اقتصادی یا پدیده‌ی (مفهوم) حقوقی؟

۲- تبیین نظریه‌ی حقوق مالکیت

۳- تبیین نظریه‌ی حقوق مالکیت پول: حذف بازار پول

۴- مالکیت نهاد بانک: خصوصی؟ دولتی؟ تمام نسل‌ها؟

۱- پول به عنوان پدیده‌ی (مفهوم) اقتصادی یا پدیده‌ی (مفهوم) حقوقی؟

اقتصاددانان مسلمان درباره تقاضای پول در اقتصاد اسلامی با یکدیگر اختلاف نظر دارند. منشأ این اختلاف، کارکرد پول به صورت ذخیره ارزش به مفهوم کینزی آن است. اقتصاددانان اغلب پول را چنین تعریف می‌کنند: پول هر آن چیزی است که سه وظیفه واسطه در مبادلات، واحد محاسبه و ذخیره ارزش را انجام دهد. تا پیش از مارشال، نظریه‌های پولی کارکرد وسیله در مبادله بودن پول را در قالب نظریه مقداری پول تحلیل می‌کردند؛ زیرا تلقی اقتصاددانان این بود که کارکرد اصلی پول واسطه مبادله بودن است و دو کارکرد دیگر برای آن است که پول بتواند نقش اصلی خود را بازی کند. به عبارت دیگر، کارکرد پول به صورت ذخیره ارزش، از کارکرد آن به صورت واسطه در مبادله بودن مستقل نیست. برای نخستین بار نظریه تقاضای موجودی نقد مکتب کمبریج که به وسیله مارشال و پیگو به تکامل می‌رسد، بر نقش پول به صورت وسیله ذخیره ارزش تأکید می‌کند. پول که وسیله مبادله است، جدا کردن عمل خرید را از فروش میسر می‌سازد و می‌تواند به صورت وسیله ذخیره موقت ارزش، در فاصله میان فروش یک کالا و خرید کالای دیگر عمل کند. مکتب کمبریج تقاضای فرد برای نگهداری پول در این فاصله

طوری که ارزش مصرفی پول، همان وسیله‌ی اندازه‌گیری ارزش مبادله‌ای کالاهاست. در نتیجه ارزش پول در علم اقتصاد به صورت حقوقی به شرح زیر تعریف می‌شود:

ارزش پول: ارزش حقوقی: مالکیت عاملین اقتصادی نسبت به پول

یعنی عاملین اقتصادی در فرایند مبادله نسبت به پول مالکیت دارند. عنصر مالکیت، تبیین‌کننده‌ی حقوقی بودن پول در علم اقتصاد می‌باشد. یعنی پول، یک مفهوم حقوقی است. مفهوم اقتصادی نیست که برای آن بازار (صنعت) تعریف شود. از دیدگاه منطق اقتصاد خرد هزینه‌نهایی تولید پول صفر است. یعنی تعریف صنعت برای پول خطاست.

به عبارتی به طور دقیق می‌توان گفت که پول یک سند حقوقی است. به طوری که لازم و واجب است برای آن حقوق مالکیت تعریف نمود.

۲- تبیین نظریه‌ی حقوق مالکیت

قبل از تبیین این نظریه بهتر است که مفهوم مالکیت تبیین شود. مالکیت رابطه‌ای است اعتباری بین مال از یک طرف و بین شخص (حقیقی یا حقوقی) از طرف دیگر؛ که بر اساس آن مالک می‌تواند هر تصرف معقولی را که مایل باشد در مالش انجام دهد. سید محمد کاظم یزدی در تعریف مالکیت می‌گوید: حقیقت مالکیت فقط یک اعتبار عقلایی است. عقلا چیزی را که در دست کسی قرار دارد (و متعلق به اوست) علقه و رابطه‌ای بین او و چیزی که در اختیار وی می‌باشد اعتبار می‌کنند که این رابطه، منشأ تسلط وی بر آن چیز می‌باشد یا اینکه آنچه را که اعتبار می‌کنند عبارت است از همان تسلط.

می‌توان از الگوی IS-LM با جایگزین کردن متغیر دیگری به جای نرخ بهره استفاده کرد، اما پاسخ منفی به مفهوم آن است که بخش پولی، از بخش واقعی مستقل نیست و مطالعه بخش واقعی ما را از مطالعه بخش پولی بی‌نیاز می‌کند. در این صورت باید همچون کلاسیک‌ها نظریه‌های پولی در قالب نظریه مقداری پول بیان شود اقتصاددانان مسلمان در پاسخ به پرسش پیشین اختلاف و در نتیجه توابع گوناگونی را برای تقاضای پول در اقتصاد اسلامی معرفی کرده‌اند.

در صورتی که بر اساس رویکرد اقتصاد متعارف و کینزی اقتصاد تحلیل و اجرا شود آن گاه مواجه با خطای اندازه‌گیری در علم اقتصاد شده ایم. به این معنا که در صورتی برای پول بازار تعریف شود و نیز تقاضای سفته بازی پول نیز پذیرفته شود در این رویکرد مواجه با کنز پول خواهیم شد. نماد کنز سیستم فعلی پولی هم دارایی‌های بانک مرکزی است. در صورتی که ارزش پول در طی زمان حفظ شود تقاضای سفته بازی پول به صفر کاهش پیدا می‌نماید در نتیجه پول هیچ گاه در اقتصاد کنز نخواهد شد.

نکته‌ی ظریف در ارتباط با پول این است که پول یک مفهوم اقتصادی نیست. بلکه مفهوم حقوقی است. به طوری کالا (ارزش) یک مفهوم اقتصادی است و برای آن بازار تعریف می‌شود. اما پول یک قرار داد اجتماعی است. مفهوم حقوقی است. یعنی شخصیت پول حقیقی نیست. بلکه شخصیت پول حقوقی است. همچنین لازم است برای تبیین دقیق موضوع نیز به دو مفهوم ارزش مصرفی و ارزش مبادله‌ای در علم اقتصاد نیز توجه نمود. به عبارتی کالاها در علم اقتصاد ارزش مبادله‌ای دارند. لکن پول فقط و فقط ارزش مصرفی دارد. به

پی جواز تشریعی است؛ پس تفاوت اساسی این دو مالکیت این است که در مالکیت حقیقی، همواره ملک بر مالک قائم بود، و هیچ وقت از مالکش جدا و مستقل نمی‌شود (طباطبایی، ج ۳، ص ۲۰۲)؛ ولی ملکیت اعتباری از آن‌جا که قوامش به وضع و اعتبار بوده، قابل تغییر و تحول است، امکان دارد این نوع ملک از مالکی به مالک دیگر منتقل شود و می‌توان گفت که یکی از نشانه‌های مالکیت اعتباری، قابلیت انتقال ملک است (هادوی نیا ۱۳۸۲).

نکته ی ظریف و دقیق در مورد پول این است که پول مالکیت دارد. یعنی همان طور که برای انسان مالکیت تعریف می‌شود برای پول نیز مالکیت تعریف می‌شود. به طوری که پول نسبت به کالاها مالکیت دارد. یعنی تصرف و سلطه پول بر کالاها، به عبارتی پول سلطان کالاهاست. از همین نکته لزوم تبیین حقوق مالکیت پول نیاز می‌شود. البته مفهوم مالکیت همان مفهوم قدرت خرید پول در علم اقتصاد متعارف است.

در علم اقتصاد، وظایفی به شرح زیر برای پول در نظر گرفته می‌شود: ۱- وسیله ی محاسبه ۲- وسیله ی مبادله ۳- وسیله ی ذخیره ارزش. حلقه ی مفقود این وظایف وسیله ی دیگری است. زیرا زمانی که پول نقش ذخیره ی ارزش را بر عهده دارد لازم است، این ارزش ذخیره شده در پول در طول زمان حفظ شود. یعنی نیاز به وسیله ی دیگری برای حفظ ذخیره ی ارزش می‌باشد. به عبارتی لازم است برای وظیفه ی سوم، وسیله ی دیگری تعریف نمود. حال با توجه به این که عاملین اقتصادی در طول زمان نسبت به پول مالکیت دارند، می‌توان این وسیله را به شرح زیر تعریف نمود:

مالکیت به رابطه خاص بین مالک و ملک اشاره می‌کند که امکان تصرف مالک در ملک را نشان می‌دهد. این رابطه و سلطه، گاه حقیقی و واقعی است؛ یعنی مالک، سلطه واقعی و حقیقی بر ملک دارد؛ مانند مالکیت خداوند بر مخلوقات، و مالکیت انسان بر نفس یا بر صورت ذهنی اشیا. گاهی نیز این سلطه اعتباری است؛ یعنی بین مالک و ملک فقط رابطه و سلطه‌ای فرض می‌شود که آن‌چه جدا و گسیخته از مالک است، به منزله آن‌چه به او ارتباط دارد، در نظر گرفته شود. در واقع نوعی شبیه‌سازی صورت می‌گیرد (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، ۱۳۷۲: ص ۹۱)؛ البته این سلطه اعتباری دارای اثر است. اثر این سلطه آن است که تصرفات مالک در ملک به رضایت کسی منوط نیست؛ ولی تصرفات دیگران، بر رضایت مالک متوقف است (هادوی تهرانی، ۱۳۷۸: ص ۱۱۴). بدین ترتیب، «مالکیت اعتباری» عبارت از اعتبار واجدیت و احاطه شخصی (حقیقی یا حقوقی) بر شیء، اعم از عین و منفعت است به گونه‌ای که بر آن شیء سلطه داشته باشد و بتواند در آن تصرف کند و مانع تصرف دیگران شود. در شرع نیز همین معنای عرفی لحاظ شده است؛ البته برخی محدودیت‌ها درباره آن مطرح می‌شود (قحف، ۱۴۱۱: ص ۶۱)؛ بنابراین می‌توان گفت: عنصر اصلی در مفهوم مالکیت، «امکان تصرف» است این امکان گاه به دایره وجود ارتباط می‌یابد که در این صورت، مالکیت حقیقی مطرح می‌شود و گاه به معنای امکان فلسفی نیست؛ بلکه بر جواز دلالت می‌کند. در مالکیت اعتباری، عاقلان با تشبیه به مالکیت حقیقی که در آن، مالک امکان وجودی جهت تصرف در ملک را داشت، بین مالک و ملک اعتباری رابطه‌ای برقرار می‌سازند که مالک جهت رسیدن به مقاصد اجتماعی، در تصرف مجاز باشد؛ بنابراین، مالکیت حقیقی به دنبال جواز فلسفی و مالکیت اعتباری، در

وسیله ی حفظ ذخیره ی ارزش:تشکیل منبع عمومی از پول
در طول زمان

به طوری که مالکیت این منبع عمومی، عمومی است. در نتیجه عمل تامین پول از این منبع عمومی به صورت عقد قرض الحسنه است. به عبارتی برای پول بازار تشکیل نمی گردد(عمل تامین پول به جای نظام بازار از نظام تعاون است). در صورتی که برای پول بازار تعریف شود مواجه با خطای کنز پول خواهیم بود.در نتیجه ارزش ذخیره شده در پول در طول زمان حفظ می شود. به عبارتی با تشکیل منبع عمومی از پول عاملین اقتصادی مواجه با دو نوع پول هستند. برای تبیین دقیق این دو نوع پول لازم است که ابتدا تعریف هر کدام را مشخص نمود.

۱-پول خصوصی:پولی که مالکیت آن خصوصی است. به عبارتی این پول ناشی از کارکردن عاملین اقتصادی در فرایند نظام بازار است. در نتیجه پول به عنوان دارایی عمل می کند.

۲-پول عمومی:پولی که مالکیت آن عمومی است. به عبارتی این پول ناشی از تامین به صورت عقد قرض الحسنه از منبع عمومی است. در نتیجه به صورت بدهی عمل می کند.

در نتیجه وجود منبع عمومی از پول سبب ایجاد دو نوع پول برای عاملین اقتصادی در طی زمان می شود. البته پول موجود در منبع عمومی بر مبنای اصل تعاون برای تمامی نسل هاست. در سیستم تعاون منافع جامعه اهمیت دارد اما در سیستم رقابت منافع فردی و گروهی. در نظام رقابت، پول برای عاملین اقتصادی به عنوان دارایی عمل می کند. به طوری که مالکیت پول ناشی از فرایند بازار برای عاملین اقتصادی خصوصی است. در نظام تعاون، پول برای عاملین اقتصادی به عنوان بدهی

عمل می کند.بدهی به منبع عمومی. زیرا مالکیت پول در بخش تعاون عمومی است. به عبارتی برای یک مبادله ی صحیح و دقیق در علم اقتصاد لازم است دو چیز را به صورت همزمان اعتبار نمود:۱-اعتبار پول۲-اعتبار منبع عمومی از پول. به طوری که اعتبار اول ارزش را اندازه می گیرد و اعتبار دوم ارزش را در طول زمان حفظ می نماید. در ادبیات اقتصاد پولی تا به این لحظه وسیله ی دوم اعتبار نشده است.

۳-تبیین نظریه ی حقوق مالکیت پول:حذف بازار پول

حقوق مالکیت ابزار یک جامعه است و اهمیتش را از این حقیقت می گیرد که به فرد کمک می کند تا منطقاً انتظاراتی را که می تواند در ارتباطش با دیگران داشته باشد، شکل دهد. وقتی مبادله ای در بازار انجام می شود، دو بسته از حقوق مالکیت رد و بدل می شود، یک بسته از حقوق اغلب منضم به کالای فیزیکی یا خدمت است، اما این ارزش حقوقی است که ارزش آن چیزی را مبادله می شود تعیین می کند. موضوعات مربوط به پیدایش و ترکیب اجزای این بسته از حقوق، مقدم بر موضوعاتی است که معمولاً اقتصاددانان می پرسند. اقتصاددانان معمولاً بسته یا نوع حقوق مالکیت را به عنوان داده می گیرند و به دنبال توضیح نیروهایی می روند که قیمت و تعداد واحدهای کالایی را، که این حقوق منضم به آن هستند، تعیین می کنند. حقوق مالکیت بیان کننده ی حق نفع رساندن یا ضرر رساندن به خود یا دیگران است. یکی از وجوه مشخصه نظام های اقتصادی، شیوه مالکیت است. دامنه نظام های اقتصادی از پذیرش مالکیت خصوصی صرف تا مالکیت عمومی و الغای مالکیت خصوصی گسترده است. تعیین دقیق حدود حقوق مالکیت و مسائل مربوط به آن و تعیین میزان حق نظارت، در تخصیص کارای منابع نقش

۲- عقد پول همیشه و همه جا قرض الحسنه است.

۳- لازم است که ارزش پول حفظ شود (تشکیل منبع عمومی از پول).

۴- پول نباید کنز شود (حذف نقش بانک مرکزی از عرضه ی پول: حذف ترازنامه بانک مرکزی).

۵- مالکیت منبع عمومی (نهاد بانک) عمومی است. متعلق به تمامی نسل هاست.

۴- مالکیت نهاد بانک: خصوصی؟ دولتی؟ تمام نسل ها؟

اشکال علمی، نظام اقتصاد سرمایه داری این است که بین عمل قرض در اقتصاد و عمل بازار تفاوتی در نظر گرفته نشده است. در اقتصاد هدف قرض رفع نیاز (فقط و فقط ارزش مصرفی) می باشد بدون این که هدف سود در کار باشد. قرض به نوعی، وسیله تعاون اجتماعی است و مصداق آیه شریفه زیر می باشد: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى» (مائده/۲). به همین خاطر در این عمل هیچ ریسکی وجود ندارد در نتیجه هیچ بازدهی هم برای آن قابل تصور نیست. همچنین ارزش مصرفی بودن، ریسک را به همراه ندارد. فقط ریسک عدم برگشت وجود دارد که آن هم از طریق ضمان حل می شود. در صورتی که در عمل بازار که قرار است به سرمایه گذاری تبدیل شود و بازدهی کسب شود این عمل همراه با ریسک است در نتیجه می توان بازدهی برای آن در نظر گرفت (بازار سرمایه). در علم اقتصاد می توان برای کالاها بازار تعریف نمود. (عرضه، تقاضا و قیمت). اما برای پول نمی توان بازار تعریف نمود. بلکه لازم است عمل استقراض تعریف نمود. نکته ی ظریف پول این است که خود پول نسبت به کالاها مالکیت دارد. یعنی مالکیت عمومی نسبت به همه ی کالاها. از طرفی

اساسی دارد. حقوق مالکیت، حقوق افراد برای استفاده از منابع است. این حقوق با قوانین رسمی و قدرت دولت و همچنین با سنت ها و رسومات اجتماعی برقرار و اجرا می گردد. اولین نکته در بحث حقوق مالکیت پول، مالکیت پول نسبت به کالاها و خدمات است. از همین نکته لزوم تعریف حقوق مالکیت برای پول استنتاج می شود. از طرفی دیگر حفظ ارزش پول در طول زمان در علم اقتصاد یک اصل مسلم است. به طوری که می توان نتیجه گرفت، حفظ ارزش پول در طول زمان همان حقوق مالکیت پول در طول زمان است. حال با توجه به این که عاملین اقتصادی در فرایند مبادله در علم اقتصاد نسبت به پول مالکیت دارند (لزوم تعریف حقوق مالکیت برای عاملین اقتصادی)، می توان حقوق مالکیت پول را به صورت زیر تعریف نمود:

تشکیل منبع عمومی از پول در طول زمان برای تمامی عاملین اقتصادی در طی تمامی زمان ها و برای تمامی نسل ها

به طوری که مالکیت این منبع عمومی از پول، عمومی است (لزوم تعریف حقوق مالکیت برای منبع عمومی). در نتیجه عمل تامین پول از این منبع عمومی از پول، به صورت عقد قرض الحسنه است. به عبارتی برای پول بازار تشکیل نمی شود. یعنی تامین پول از نظام بازار به نظام تعاون تغییر پیدا می نماید. به عبارتی بازار پول با حقوق مالکیت پول در تناقض است. در نتیجه لازم است دو نوع حقوق مالکیت در نظام اقتصادی با وجود پول تعریف نمود: ۱- حقوق مالکیت برای عاملین اقتصادی ۲- حقوق مالکیت برای پول

در این قسمت حقوق مالکیت پول به صورت زیر می باشد:

۱- پول نمی تواند و نباید بازار داشته باشد.

عمل استقراض مالکیت پول انتقال پیدا نمی کند. بلکه قدرت خرید پول انتقال پیدا می کند.

یکی از بنیادیترین موضوعات اقتصادی هر کشور، حفظ ارزش پول آن کشور می باشد. به عبارتی حفظ ارزش پول یک قانون مسلم در طول زمان است. نکته ی ظریف در ارتباط با پول، شخصیت پول می باشد. یعنی شخصیت پول حقیقی نیست، بلکه شخصیت پول حقوقی است. همچنین لازم است برای تبیین دقیق موضوع نیز به دو مفهوم ارزش مصرفی و ارزش مبادله ای در علم اقتصاد نیز توجه نمود. به عبارتی کالاها در علم اقتصاد ارزش مبادله ای دارند. لکن پول فقط و فقط ارزش مصرفی دارد. به طوری که ارزش مصرفی پول، همان وسیله ی اندازه گیری ارزش مبادله ای کالاهاست. از طرفی دیگر وسیله ی ذخیره ی ارزش در علم اقتصاد پول نیست. لکن واحد پولی این وظیفه را برعهده دارد. به عبارتی فرایند مبادله در علم اقتصاد نیاز به دو وسیله دارد: ۱- پول ۲- واحد پولی. حال در فرایند مبادله در علم اقتصاد لازم است که ارزش پول در طول زمان حفظ شود. یعنی حفظ ارزش پول در طول زمان یک قانون مسلم است. به طوری که راه حل این قانون مسلم در طول زمان به شرح زیر می باشد:

تشکیل (ایجاد) منبع عمومی از پول در طول زمان برای تمامی نسل ها (تمامی عاملین اقتصادی در طول زمان)

یعنی مالکیت این منبع عمومی از پول، عمومی است. به طوری که عمل تامین پول از این منبع عمومی برای تمامی عاملین اقتصاد در طی زمان برای تمامی نسل ها به صورت عقد قرض الحسنه است. نکته ی ظریف تشکیل منبع عمومی از پول این است که واحد پولی از تشکیل منبع ایجاد می گردد. یعنی واحد پولی که وظیفه ی ذخیره ی ارزش را برعهده دارد از

دیگر سرعت گردش پول در فرایند مبادلات اقتصادی مثبت (بزرگتر از واحد) است. زیرا نمی توان آن را حبس کرد. البته سرعت گردش در اقتصاد فقط برای پول تعریف می شود. بر خلاف این که سرعت گردش کالاها صفر است. یعنی می توان آن ها را حبس نمود. به همین خاطر می توان اذعان نمود که مالکیت کالا خصوصی است. در نتیجه می توان برای کالا بازار تعریف نمود (عرضه، تقاضا و قیمت). لکن مالکیت پول عمومی است (به خاطر سرعت گردش پول). یعنی خود پول که مالکیت عمومی (نسبت به کالاها) دارد، مالکیتش در علم اقتصاد عمومی است. تفکیک دو کلمه ی عمومی بسیار مهم است. اولی مربوط به عاملین اقتصادی و دومی مربوط به کالاها. در نتیجه نمی توان برای پول بازار تعریف نمود. به طوری که پول تقاضا دارد (عاملین اقتصادی)، عرضه دارد (نهاد بانکی)، اما قیمت ندارد (عمل استقراض: عقد قرض الحسنه). حال نکته ی ظریف پول در علم اقتصاد این است زمانی که پول در علم اقتصاد اعتبار می شود لازم و واجب است به همراه اعتبار آن، وسیله ی دیگری برای حفظ ارزش پول (ذخیره ارزش) اعتبار نمود. این وسیله را می توان به شرح زیر تعریف نمود:

تشکیل منبع عمومی از پول در طول زمان برای تمامی عاملین اقتصادی در طی تمامی زمان ها و برای تمامی نسل ها

به طوری که مالکیت این منبع عمومی از پول عمومی است. در نتیجه عمل استقراض به صورت تامین مالی پول از منبع عمومی پول برای تمامی عاملین اقتصادی به صورت عقد قرض الحسنه در طی تمامی زمان صورت می گیرد. یعنی حذف بازار پول. زیرا در نظام بازار مالکیت انتقال پیدا می کند. اما در

از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرات ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرات ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرات ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

- اقا نظری حسن: بررسی فقهی-حقوقی شخصیت حقوقی: مجله ی حقوق اسلامی ۱۳۹۶
- اقانظری حسن: مالکیت حقوقی نهاد های مالی(شخصیت حقوقی نهادهای مالی): مجله ی اقتصاد اسلامی ۱۳۹۰
- اقا مهدوی اصغر و حبیبیان و مهدی: بررسی اهلیت شخص حقوقی در فقه و - حقوق: دوفصلنامه علمی- تخصصی پژوهشنامه فقهی ۱۳۹۳
- بوذری نژاد یحی: منشأ حیات اجتماعی از نظر علامه طباطبایی: مجله ی نظریه های اجتماعی متفکران مسلمان زمستان ۱۳۹۱
- پایا علی و منصور ی علیرضا: رابطه فلسفی علوم انسانی و تکنولوژی: مجله ی روش شناسی علوم انسانی ۱۳۹۸
- پور حسن قاسم: اعتباریات اجتماعی و نتایج معرفتی آن؛ بازخوانی دیدگاه علامه طباطبائی مجله ی حکمت و فلسفه زمستان ۱۳۹۲
- سیحانی ، حسن و قایمی نیا ، علی اصغر چپستی پول در اقتصاد اسلامی از دید اعتباریات علامه طباطبایی (رحمه الله علیه) ، مجله اقتصاد اسلامی شماره ۶۳-۱۳۹۵
- رضانی علی: نظریه ی استخدام و خاستگاه ارزشی عدالت از دیدگاه علامه طباطبایی(ره) مجله ی حکومت اسلامی پاییز ۱۳۹۲
- توتونچیان، ایرج(۱۳۷۹)، "پول و بانکداری اسلامی و مقایسه آن با نظام سرمایه-داری"، عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س)

طریق تشکیل منبع به صورت خودکار ایجاد می گردد. منطق حذف نرخ بهره و خلق پول(منطق حذف بازار پول) تشکیل منبع عمومی از پول در طول زمان است. در نتیجه می توان در تمامی بخش های اقتصادی: کشاورزی، صنعت و معدن خدمات، مسکن و ... یک منبع عمومی از پول تشکیل داد. یعنی تمامی بخش های اقتصادی می توانند از این منبع عمومی تامین مالی پول به صورت عقد قرض الحسنه در طی زمان نمایند. تصدیق این گزاره به معنی حذف صنعت بانکداری از علم اقتصاد برای تمامی نسل ها تا روز قیامت است.

به صورت کلی با جود پول در فرایند مبادله در علم اقتصاد با سه نوع حقوق مالکیت روبرو می شویم: ۱-مالکیت عاملین اقتصادی نسبت به پول ۲-مالکیت پول نسبت به کالاها و خدمات(حفظ ارزش پول:ذخیره ارزش بودن پول) ۳-حقوق مالکیت منبع عمومی از پول(عقد قرض الحسنه ی پول و بازگرداندن پول). در صورتی که یکی از این سه نوع حقوق مالکیت رعایت نشود مواجه با پدیده ی تورم خواهیم شد. یعنی تورم پدیده ی حقوقی است. در نتیجه با این دیدگاه می توان گفت که مالکیت بانک خصوصی نیست، نیز مالکیت بانک دولتی نیست. مالکیت بانک عمومی است. یعنی مالکیت تمام نسل ها. در نتیجه تعریف صنعت بانکداری در علم اقتصاد خطاست. یعنی بانک بنگاه اقتصادی نیست. بانک یک نهاد حقوقی است که مالکیت آن متعلق به تمام نسل هاست. زیرا مالکیت منبع عمومی از پول متعلق به تمام نسل هاست.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

- جوانشیر، ف. م. (۱۳۵۷)؛ اقتصاد سیاسی شیوه تولید سرمایه‌داری؛ انتشارات - حزب توده ایران
- سوئیزی، پل (۱۳۵۸)؛ نظریه‌ی تکامل سرمایه‌داری؛ ترجمه حسن ماسالی؛ - انتشارات تکاپو
- سبحانی، حسن و قایمی نیا، علی اصغر؛ چستی پول در اقتصاد اسلامی از دید - اعتباریات علامه طباطبائی (رحمه الله علیه)، مجله اقتصاد اسلامی شماره ۶۳
- حسنی شبگیر؛ نظریه‌ی مارکسیستی ارزش و سه برهان آن: ۱۳۹۶/۰۳/۱۹ • <http://problematicaa.com/the-theory-of-surplus-value/> اقتصاد و جامعه
- حسینی سید عقل؛ تحلیل تطبیقی رویکردهای سوژکتیو و ابژکتیو به مساله ارزش در اقتصاد: مجله اقتصاد تطبیقی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بهار و تابستان ۱۳۹۰
- حسینی، سیدعقل، رنای، محسن (۱۳۹۰)، نقد و روش سنای اقتصادفیزیک و کاربرد آن در تحلیل نظام توزیعی سرمایه‌داری، فصلنامه اقتصاد تطبیقی، ۷
- حبیب انصاری سامانی علی رضا پورفرج، مسعود زارع، عباس امینی؛ مقدمه‌ای بر اقتصاد رفتاری؛ مفهوم، روش شناسی و شیوه‌های استخراج ترجیحات؛ مجله اقتصاد تطبیقی ۱۳۹۴
- رضائی علی؛ معنای «حق» در نگاه اندیشمندان اسلامی : مجله معرفت حقوقی ۱۳۹۰
- رحمانی تیمور؛ اقتصادکلان؛ انتشارات برادران سال ۱۳۸۰
- دهقانی علی معصومه احیایی، دکتر بیژن صفوی؛ بررسی رابطه بین کسری بودجه، تورم و عرضه پول در ایران پژوهشنامه اقتصاد و کسب و کارشاپا: ۲۰۰۸
- ۱۳۹۶ سال هشتم، شماره چهاردهم، بهار ۱۳۹۶، (صفحه ۳۱ تا ۴۱)
- رهر فرهاد متوسلی محود و امیری میثم؛ اقتصاددانان رفتاری و نظریه‌های آنها؛ مجله برنامه و بودجه ۱۳۹۲
- زاهدی وفا محمد هادی و باقری علی؛ تحلیلی بر نظریه ارزش و توزیع در اقتصادنا. مجله مطالعات اقتصاد اسلامی پاییز و زمستان
- Finding the Value of Intangibles in Business ۲۰۰۷، جان وایلی و پسران،
- علی اصغر ابوالحسنیهستانی و جهانگیر بیابانی و ابوالقاسم اثینشیرامیری؛ چستی پول در اقتصاد اسلامی :مجله اقتصاد اسلامی ۱۳۹۲
- مارکس، کارل (۱۳۹۴)؛ سرمایه، نقد اقتصاد سیاسی مجلد اول؛ ترجمه حسن مرتضوی؛ انتشارات لاهیتا
- مندل، ارنست (۱۳۵۸)؛ تئوری مارکسیستی اقتصاد مجلد اول؛ ترجمه مرتضی - سیاهپوش؛ چاپ کاویان
- مندل، ارنست (۱۳۸۶)؛ اقتصاد سیاسی؛ ترجمه کمال خالق پناه؛ نشر گل‌آذین-
- میک، رونالد (۱۳۵۸)؛ پژوهشی در نظریه ارزش - کار؛ ترجمه م. سوداگر؛ - موسسه تحقیقات اقتصادی و اجتماعی پازند
- نوشین، عبدالحسین (۲۵۳۶)؛ اصول علم اقتصاد؛ نشر نوپا-
- نیکی‌تین، پ (۱۳۸۷)؛ مبانی اقتصاد سیاسی؛ ترجمه ناصر زرافشان؛ انتشارات - آگاه
- طالبی محمد حسین؛ دانش فلسفه حق در اندیشه آیتا لله جوادی آملی؛ حکمت اسرا ۱۳۹۴
- معرفی محمدی، عبدالحمید؛ روش شناسی علم اقتصاد و مسئله رئالیسم؛ مجله ی روش شناسی علوم انسانی : تابستان ۹۷ شماره ۱۳۹۵
- معرفی محمدی، عبدالحمید؛ اقتصاد اعتباریات و مسئله اخلاق؛ مجله ی معرفت اقتصاد اسلامی بهار و تابستان ۱۳۹۸
- معرفی محمدی، عبدالحمید و حسینی سید عقل؛ مسئله عینیت در اقتصاد اسلامی؛ مجله ی مطالعات اقتصاد اسلامی؛ بهار و تابستان ۹۸
- هادوی نیا، علی اصغر؛ مبانی نظری ساختار مالکیت از دیدگاه قرآن؛ مجله اقتصاد اسلامی؛ شماره ۳-۱۳۸۲
- هندرسون و کوانت (ترجمه ی دکتر جمشید پژوهان)؛ اقتصاد خرد پیشرفته: ۱۳۹۱
- محمدی . علیرضا؛ فیزیک اقتصاد و کاربرد آن در حل مسایل اقتصادی و رهیافت توسعه آن؛ اولین کنفرانس بین المللی در کسب و کار-
- یوسف زاده حسن؛ نظم اجتماعی در اسلام؛ مجله معرفت ۱۳۸۵ شماره ۱۰۳

Smith, Adam (1922 [1776]), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Edwin Cannan (ed.), London: Methuen.

Sraffa, P. (1960), *Production of Commodities by Means of Commodities: Prelude to a Critique of Economic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.

Steedman, Ian (1977), *Marx after Sraffa*, London: New Left Books

223–230.

Distributions, Chatterjee, A. et al. (ed), Springer.

Aruka, Yuji and Jurgen Mimkes (2005). 'Carnot Process of Wealth Distribution', *Econophysics of Wealth Distributions*, Chatterjee, A. et al. (ed.), Springer.

Beinhocker, Eric D. (2006). *The Origin of Wealth: Evolution, Complexity, and the Radical Remaking of Economics*, Massachusetts: Harvard Business School Press.

Ben-Naim, arieh (2007). *Entropy Demystified: The Second Law Reduced to Plain Common Sense*, London: World Scientific.

Bennewitz, J. (2007). 'Application of the Main Laws of Thermodynamics on Economy', *Social Science Research Network*.

Burkett, Paul (2006). 'Marxism and Ecological Economics', in *Toward a Red and Green Political Economy*, Leiden: Brill.

Cleveland, Culter, Ch. Hall and R. Kaufmann (1984). *Biophysical Economics*, New York: Wiley.

Chakraborti, A. (2002). 'Distributions of Money in Model Markets of Economy', *International Journal of Modern Physics*, C. 13.

Chakraborti, A. and B.K.Chakraborti (2000). 'Statistical Mechanics of Money: Effects of Saving Propensity', *European Physics Journal*, B. 17.

Chatterjee, A., Sandhakar Yarlagadda, and Bikas K. Chakrabarti (ed.) (2005). *Econophysics of Wealth Distributions*, Springer.

Clementi, F., M. Gallegati (2005). 'Power Law Tails in the Italian Personal Income Distribution', *Physica*, A. 350.

International Vocabulary of Metrology – Basic and General Concepts and Associated Terms (VIM) (PDF) (3rd ed.). International Bureau of Weights and Measures. 2008. p

Rabinson, Joan (1962), *Economic Philosophy*, London: C. A. Watts.

Ricardo, David (1821/ 1951), *On the Principles of Political Economy and Taxation*, London: John Murray.

Robbins, Lionel (1935), *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: MacMillan.

Samuelson, Paul A. (1976), *Economics*, New York: McGraw-Hill.

Sen, Amartya (1987), *On Ethics and Economics*, Oxford: Blackwell Publishing.

Shackle, G. L. S. (1973), *The Marginal Revolution in Economics: Interpretation and Evaluation*, *Marginalism: The Harvest*, R. D. Collison Black, A. W. Coats, and Craufurd D. W. Goodwin (eds.), Durham, North Carolina, Duke University Press.